

Offentlig utvalg for videregående skole

Lied-utvalget

KD-liedutvalget@kd.dep.no

30. september 2019

Innspill fra faglig råd for bygg- og anleggsteknikk

Faglig råd for bygg- og anleggsteknikk (FRBA) viser til Lied-utvalgets invitasjon til å levere innspill til utvalget. Nedenfor følger rådets innspill.

1. Innledning

FRBA viser til innspill fra noen av partene som deltar i faglig råd for bygg- og anleggsteknikk. Per i dag har Utdanningsforbundet og Byggenæringens Landsforening (BNL) sendt innspill til utvalget.

Yrkesfaglig utvalg for bygg, elektro og industri skrev i sin rapport av 1. mars 2016 følgene på side 13:

Utvalget mener at den norske arbeidslivsmodellen er viktig for fag- og yrkesopplæringen. Utvalget har stor tro på at organiseringen av arbeidslivet er en viktig bærebjelke for konkurransekraften og innovasjonsevnen i norsk næringsliv. Arbeidstakernes brede og direkte medvirkning i å utvikle effektive arbeidsprosesser, ta i bruk ny teknologi, utvikle nye produkter og forretningsmodeller er avgjørende for å kunne konkurrere mot lavkostland. Den norske arbeidslivsmodellen slik vi kjenner den, er utfordret av blant annet internasjonalisering og lavere grad av organisering i arbeidslivet. Likevel tror utvalget at å bygge videre på den norske arbeidslivsmodellen er et viktig ledd i å sikre fortsatt god kvalitet på norsk fag- og yrkesopplæring.

Dyktige fagarbeidere i dagens norske arbeidsliv er ikke bare gode elektrikere, sveisere eller tømrere, men de utøver også (blant annet) innovasjonsarbeid, helhetsforståelse, ansvarskompetanse og ledelse.

Arbeidslivet trenger fagarbeidere med teoretisk og yrkesfaglig kompetanse på høyt nivå. Å være tømrer ved en entreprenørbedrift eller sveiser på et verft innebærer mer enn å kunne det byggetekniske eller sveisetekniske. Slike fagarbeidere må også kunne se helheten, være i stand til å planlegge arbeidet, ta ansvar for framdriften i prosjektene, forstå hva som er verdiskapende, og hva som ikke er det. De må også være i stand til å lede seg selv og koordinere seg mot andre. Selvstendige og initiativrige fagarbeidere har kanskje en høy timepris ved internasjonal sammenlikning, men de kan bidra mer og bredere enn bare i selve det «tekniske» i faget sitt. Gjennom en helhetlig forståelse av bedriftens produksjonsprosess, og evne til å sette faget sitt inn i en større sammenheng, vil de øke bedriftens evne til kontinuerlig forbedring og innovasjon. Kan de planlegge, lede seg selv og koordinere seg med andre, vil det senke behovet for andre ansatte i indirekte arbeid, og de senker dermed styrings- og kontrollkostnadene.

FRBA støtter fullt ut denne beskrivelsen av arbeidslivet og fagarbeiderne. Det er også derfor faglig råd er opptatt av at disse kvalitetene og konkurransefortrinn, blir ivaretatt i årene som kommer. Det er også derfor det er viktig at Lied-utvalget drøfter yrkesfag og fagutdanning på sine egne premisser. Det er en prinsipiell forskjell mellom yrkesfag og studieforbereidende i videregående opplæring;

1. Studiespesialisering er en opplæring som forbereder til annen utdanning, og vanligvis det som omtales som høyere utdanning, men også høyere yrkesfaglig utdanning for noen retninger.
2. Yrkesfag er ikke en opplæring, men en avsluttende profesjonsutdanning i et lærefag. Fagutdanning er å definere som en profesjonsutdanning, fordi den fører frem til spesifikke fag og yrker. Utdanningene innenfor lærefagene har sin berettigelse så lenge de er relevante og attraktiv for bedriftene og den enkelte. Det vil si at kompetansen etter fullført fag-/svennebrev må være på det nivået som etterspørres fra bedriftene i de aktuelle næringer.

For faglig råd er det derfor problematisk at yrkesfag defineres som lavere utdanning. For rådet er det mer et spørsmål om treårig studieforbereidende hører hjemme på samme nivå som fireårige yrkesfagutdanning. Det er i tillegg vanskelig å rekruttere ungdom til utdanninger som defineres som lavere utdanning. Det er ikke mange unge som i dag ser en karriere i arbeidslivet som lavere utdannet, og det er heller ikke i samsvar med det utbytte utdanningene faktisk gir.

Det arbeider i dag omlag 230 000 personer i bygg- og anleggsnæringen i Norge. Av disse arbeider opp mot 150 000 personer direkte i produksjon. Næringen har et årlig antatt behov for omlag 10 000 nye medarbeidere. Av disse er det omlag 2/3 nye fagarbeidere. Videre er det et stort behov for fagarbeidere, og dermed lærlinger, fordi det stilles krav til kompetanse i plan- og bygningslovens sakbehandlingforskrift (SAK), og det stilles krav om lærlinger og fagarbeidere i de offentlige kontraktene innenfor bygg og anlegg.

Kravene i de fleste offentlige kontrakter i dag er 7 til 10 % lærlinger av produserte timer i prosjektet, og 40 til 50 % fagarbeidere.

Utdanningsforbundet har i sitt innspill skrevet om retten til videregående opplæring. Rådet har ikke drøftet dette spesielt, men for rådet er det viktig at yrkesopplæringsnemndene (Y-nemndene) i fylkene brukes aktivt når fylkene skal dimensjonere skoleplasser til V1 og Vg2 yrkesfag. Det er videre viktig at det er en god balanse mellom det antall elever bedriftene kan ta imot som lærlinger og det antall skoleplasser som opprettes.

BNL har i sitt innspill skrevet om blant annet regionale/nasjonale kompetansesenter. I dag er det slik at de mindre fagene svært ofte ikke får tilbud i fylkene, fordi det er for få ungdom med rett som øker til Vg2-tilbudene. Dette betyr at næringen har store problemer med å dekke behovet i en rekke fag fordi det ikke er skoletilbud. Partene direkte, og faglig råd, har sammen med andre parter i arbeidslivet og andre faglige råd, beskrevet de problemer dette skaper for mange næringer og bransjer. Mange har derfor beskrevet en måte å løse dette på; etablering av regionale/nasjonale kompetansesenter.

Faglig råds forslag til en løsning, er at de enkelte fag, og deres organisasjoner, drøfter med myndighetene om det er behov for slike sentre for sine fag, og deretter hvor disse kan plasseres. For de minste fagene vil det kanskje være behov for et sted i Norge, for andre fag et senter i hver landsdel, og for atter andre et i utvalgte fylker i hver landsdel. Er det ordinære tilbud i hvert fylke har ikke faget behov for et slikt senter.

Sentrene kan organisere utdanning for ett eller flere fag. Rådets forslag er at de legges til videregående skoler og at de fylker som får ansvar for et eller flere sentra, får en finansiering som dekker driften over

statsbudsjettet. Her vil partene gjennom de faglige rådene være med å definere behov, sammen med partene i de forskjellige y-nemndene. Slik rådet ser det, er dette det eneste forslaget som er fremkommet for å løse de mindre fagenes behov for skoleplasser og rekruttering.

2. Innspill til utvalgets overordnede vurderinger i NOU 2018: 15 Kvalifisert, forberedt og motivert

1. Har retten til videregående opplæring for trange vilkår?

For FRBA er retten viktig i den forstand at den gir unge mulighet til å fullføre en fagutdanning innenfor det offentlige utdanningssystemet. Det er også viktig at denne retten ikke stenger ute voksne som ønsker å ta en fagutdanning, eller voksne som ønsker å ta en utdanning nummer to eller tre. Det må her være likhet mellom fagutdanningen og høyskole/universitetsutdanning.

Rådet mener i tillegg at det er viktig å se på forhold som begrenser mulighetene hele befolkningen har til å lære hele livet. Arbeidslivet endrer seg raskt og det blir avgjørende at utdanningssystemet er utformet slik at den enkelte har tilgang til relevant utdanning i ulike aldre, enten det gjelder omvalg, ny utdanning eller etter- og videreutdanning.

Innenfor bygge- og anleggsnæringen er det noen få store fag, og mange små fag. I praksis får de store fagene alltid skoletilbud i Vg2, men de mindre fagene får det ikke.

Rådet har omtalt dette flere ganger, blant annet i utviklingsredegjørelser til Utdanningdirektoratet og Kunnskapsdepartementet, og vi har sammen med andre parter, forslått at det opprettes nasjonale/regionale kompetansesentre for å sikre tilbud om utdanning i fag med få elever, som beskrevet også ovenfor.

Rådet mener at unges rett til å få innvilget et av tre førstevalg må knyttes sterkere til arbeidslivets behov og etterspørsel, i og med at arbeidslivet er arena for minst halvparten av utdanningen i videregående skole.

2. Tilrettelegger vi for at elevene er kvalifisert for neste nivå?

Utvalget stiller spørsmålstegn ved om skolen tilrettelegger for at elevene er kvalifisert for neste nivå. Det pekes særlig på overgangen fra grunnskolen til videregående skole og at karakternivået fra grunnskolen er den faktoren som har mest å si for sannsynligheten til å gjennomføre videregående opplæring.

Rådet mener at det bør stilles krav til bestått i alle fag ved opptak til videregående skole - yrkesfag. Det vil bidra til å løfte nivået og læringsmiljøet, spesielt på yrkesfag. En stor utfordring for rekruttering til bygg- og anleggsteknikk er at det er mange som starter med dårlig karaktergrunnlag. De har rett til videregående opplæring, men er ikke kvalifisert for studieforberedende og kommer inn på yrkesfag, gjerne på bygg- og anleggsteknikk. Mange veiledes dit etter påstanden om at det er en "enklere utdanning fordi det er et praktisk fag", og at det ikke stilles krav til bestått. Å være en fagarbeider i dagens arbeidsliv er ingen enkel oppgave. Det stilles større og større krav for å klare å følge med på utviklingen innenfor fagene.

Her vil rådet blant annet vise til at yrkesteori, eller "Kunnskap" etter kvalifikasjonsrammeverket, blir stadig viktigere. Dersom en fagarbeider i dag og i fremtiden, ikke behersker sin fagteori, vil vedkommende ha svake forutsetninger for å delta i et arbeidsliv i endring, ikke minst med hensyn til nye teknologier som kommer og digitalisering som gjennomføres.

3. Gir videregående opplæring rom for faglig fordypning?

Utvalget stiller spørsmål ved om videregående opplæring gir rom for faglig fordypning. Det relateres særlig til studiespesialiserende og at faglig fordypning må innebære noe nytt, noe som kan motivere elevene ved at de kan fordype seg i fag de er interessert i.

Faglig råds første prioritet er at elever fra ungdomsskolen, som vet hvilket lærefag de vil arbeide i, får anledning til å starte i faget så tidlig som mulig. Dette betyr at de må ha anledning til å bruke lærefagets kompetansemål fra Vg3 allerede i Vg1, samt at det på sikt må være enfaglige Vg2 for de fag som ønsker det. Dette dreier seg om byggfagene, da anleggsgfagene ønsker felles Vg2.

Videre er det viktig for rådet at det blir mulighet for å bruke vekslings som pedagogisk metode. Å veksle i utdanningen mellom skole og bedrift vet vi at gir god læring. Det å løse en praktisk oppgave samtidig som man lærer matematikk eller norsk fungerer svært godt for yrkesfagelever. Forsøkene som er gjennomført har vist meget godt læringsutbytte, for eksempel i Oslo.

Fordypning innenfor yrkesfag er for faglig råd først og fremst snakk om å bruke det enkelte lærefags kompetansemål. (Vg3) allerede i Vg2, samt enfaglige Vg2 der det passer. Videre er faglig fordypning ønsket i Vg3 – i læretiden. Det vises her til oppdraget våren 2019 fra KD til Utdanningsdirektoratet om å vurdere hvordan fordypning i Vg3 kan gjennomføres. Arbeidsgruppen som Udir nedsatte leverte et enstemming forslag til Udir i mai og forslaget er behandlet av rådene og SRY. SRY sluttet seg enstemming til forslaget fra arbeidsgruppen i sitt møte 7. juni.

Etter rådets mening er det ingen grunn til å vente med å innføre denne muligheten for fordypning.

4. Er fellesfagene egentlig felles – og skal de være det?

Utvalget mener at formålet med, plasseringen og omfanget av fellesfagene må vurderes nærmere.

Faglig råd mener at fellesfagene må bli fullt integrert i det enkelte lærefag. FYR-prosjektet har i flere år arbeidet med å integrere fellesfag og lærefagene, men løsningen er å samskrive fellesfagene i det enkelte lærefag. Norsk, matematikk, engelsk og naturfag bør etter faglig råds mening være del av læreplanen for hvert lærefag, det vil si at kompetansemålene samskrives i læreplanen.

En læreplan for hvert lærefag vil da dekke alle fire år og begge læringsarenaer; skole og bedrift. Lærer og instruktør vil, ved hjelp av veiledningsmateriell, sørge for å starte enkelt og ha progresjon i utdanningsløpet. Det vises her til blant annet rapporten om vekslingsforsøket i Oslo 2012-2013¹.

5. Samfunnets behov for voksnes kompetanse øker – tas dette tilstrekkelig på alvor?

Utvalget viser til at utviklingen i arbeidslivet, økt utdanningsnivå i befolkningen og økt innvandring gjør at det er behov for andre ordninger i dag enn det som ble etablert med Reform 94. Voksne er en stor arbeidskraftressurs som trenger tilgang til ny utdanning og etter- og videreutdanning i løpet av yrkeslivet.

Bygg- og anleggsnæringen har stort behov for arbeidskraft og er en næring der mange kan inkluderes, enten de vil ta en første utdanning, et nytt fagbrev eller vil dokumentere lang erfaring.

¹ Det refereres her til resultater og erfaringer fra utprøvingen dokumentert i rapporten "Utprøving av vekslingsmodell for bygg- og anleggsteknikk i Oslo", datert 20. juni 2013.

Omlag 5 000 personer når hvert år sitt mål om fag-/svennebrev innenfor bygge- og anleggsnæringen. Disse fordeler seg på unge med «rett» og voksne lærlinger og praksiskandidater, med omtrent en halvpart på hver. Fagutdanning til næringen er således allerede en bred utdanning og ikke "kun" en ungdomsutdanning. Yrkesfagene ser ut til å bevege seg mer i retning av livslang læring og en karriere nummer to eller tre.

Utdanningen må derfor også være tilpasset voksnes behov, både som en førstegangsutdanning og for de som ønsker en karriere to eller tre. Her vil muligheten for å gå i lære være viktig, samt et velfungerende system for praksiskandidater med nok kapasitet.

Fire fag innenfor bygg- og anleggsteknikk deltar nå i det utvidete modulforsøket for voksne (maler, betong, trevaresnekker, rørlegger). Modulforsøket har som formål å utvikle en fleksibel vei frem til fag-/svennebrev for voksne og å bedre integreringen. I modulforsøket for byggenæringens fag skal det også ses på hvordan en modulbasert læreplan kan brukes for å gi tilbud om norsk fag-/svennebrev til personer fra utlandet (EØS-området).

Mange arbeidsinnvandrere til Norge arbeider i næringen. En del har fått godkjent sin utdanning som sidestilt norsk fag-/svennebrev gjennom NOKUT. Andre har søkt, men mangler fagdeler i sin utdanning for å kunne ta norsk fag-/svennebrev. En modulstruktur vil enklere kunne gi disse en mulighet til å supplere sin kompetanse slik at de kan være kvalifisert til å fremstilles seg til norsk fag-/svennebrev.

6. Nasjonale/regionale kompetansesentre – tilbud om utdanning innenfor fag med få elever

Innenfor yrkesfag i videregående er det om lag 200 lærefag. I praksis tilbys det undervisning i 50 - 100 lærefag rundt om i landet. Det betyr at om lag 100 lærefag har få eller ingen tilbud i Vg2. For utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk er det i realiteten kun de tre - fire største fagene som har tilbud i alle fylker.

Det er ikke realistisk at alle skoler kan tilby alt. Faglig råd mener, som også beskrevet innledningsvis, at løsningen er å opprette regionale/nasjonale kompetansesentre med sterke fagmiljøer.

Faglig råds forslag er at slike sentrene opprettes der det er behov (som beskrevet ovenfor), etter samarbeid med partene i de faglige rådene og SRY.

Avslutning

For faglig råd er det aller viktigste at bygge- og anleggsnæringen får kvalifisert arbeidskraft i årene som kommer. En arbeidskraft som vil være i stand til å være med på en omstilling til grønn økonomi og et samfunn med små klimautslipp. Bygge- og anleggsnæringen er så stor at hvis ikke næringen klarer å få kvalifisert arbeidskraft vil dette være negativt for hele økonomien.

Det offentlige er en stor bestiller av næringens tjenester. Det kjøpes for om lag 200 milliarder årlig. Sammen med offentlige bestillere og myndigheter har næringen arbeidet meget aktivt for å levere den kvalitet det forventes av en seriøs næring. Partene i arbeidslivet er aktive deltakere i seriøsitetsarbeid sammen med myndighetene, og arbeider aktivt i egne rekker for at næringen skal være attraktiv å søke seg til og arbeide i.

Næringen er allikevel helt avhengig av at utdanningssystemet fungerer på en slik måte at fagutdanning er attraktivt for dyktige unge og voksne. Det vil derfor etter faglig råds mening være behov for større strukturelle endringer, og ikke bare mindre justeringer av dagens fagutdanning dersom næringen skal få nok kvalifisert arbeidskraft.

Rådet står til disposisjon dersom utvalget ønsker mer informasjon om bygg-og anleggsnæringen og dens behov fremover.

Vennlig hilsen

Faglig råd for bygg- og anleggsteknikk

Jørgen Leegaard (sign)

Leder

Hege Espe (sign)

Nestleder